

*MICHAŁ JAKUBIK**

PROBLEM KŁAJPEDY NA ŁAMACH WILEŃSKIEJ PRASY OBOZU NARODOWEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Słowa kluczowe: prasa polska 1918–1939, obóz narodowy, Narodowa Demokracja, Kłajpeda, Litwa, polska polityka zagraniczna, stosunki polsko-litewskie

Streszczenie

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Kłajpeda była jednym z punktów zapalnych powersalskiej Europy. Ścieranie się na jej terenie interesów Litwy, Niemiec, a także Polski sprawiało, że kilkakrotnie stawała w centrum zainteresowania europejskiej opinii publicznej. Z racji znaczenia kłajpedzkiego portu, a także jego bliskości geograficznej przez całe dwudziestolecie sytuacją Kłajpedy żywo interesowała się także prasa wileńska. Wśród pism reprezentujących poszczególne opcje polityczne istotne miejsce zajmowały gazety związane z ugrupowaniami obozu narodowego – „Dziennik Wileński” oraz „Głos Narodowy”. Na ich łamach szeroko komentowano bieżące wydarzenia, prezentowano koncepcje rozwiązania istniejących na terenie miasta i okręgu problemów oraz oceniano postępowanie wszystkich zaangażowanych stron. Szczególną uwagę poświęcano sprawie przynależności państwowej tego terytorium, roli portu kłajpedzkiego w rozwoju gospodarczym północno-wschodnich województw Polski oraz znaczenia Kłajpedy w polityce międzynarodowej. Niniejszy artykuł stanowi analizę informacji, poglądów i koncepcji publikowanych na łamach omawianych pism.

* mgr Michał Jakubik, doktorant w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego, michal.jakubik@gmail.com.

Zagadnienie Kłajpedy w okresie dwudziestolecia międzywojennego zaprzętało umysły europejskich dyplomatów i kilkakrotnie stawało w centrum zainteresowania europejskiej opinii publicznej¹. Miasto, oderwane od Niemiec na mocy artykułu 99 traktatu wersalskiego, w intencji polityków Ententy miało stać się wzorem dla uporządkowania problemów powojennej Europy. Ponadto miało stanowić ważny element obywatelski militarnie Rzeszę u jej północno-wschodnich granic. W praktyce szybko stało się punktem zapalnym oraz przedmiotem sporów i konfliktów trwających przez całe międzywojnie².

Kraj Kłajpedy, obejmujący obszar 2860 km² i zamieszany przez ponad 150 tys. osób, oddany został pod zarząd mocarstw i obsadzony garnizony francuskim³. Jednak administracja państw sprzymierzonych miała być jedynie tymczasowa. W 1922 roku komisja pod przewodnictwem Jules'a Laroche'a opracowała projekt utworzenia z Kłajpedy „wolnego państwa”, które przez kilkanaście lat byłoby zarządzane przez francuskiego komisarza⁴. Planowany status miasta, a przede wszystkim znajdującego się w nim portu bałtyckiego, był przedmiotem szczególnego zainteresowania państw tego regionu, głównie Polski i Litwy. Dla obydwu możliwość swobodnego korzystania z portu kłajpedzkiego mogła stać się szansą na rozwój handlu morskiego i ważnym elementem systemu gospodarczego⁵.

Pokładane w Kłajpedzie nadzieje oraz jej bliskość geograficzna powodowały, że przez cały okres międzywojenny spotykała się z zainteresowaniem polskiej prasy. Co zrozumiałe, sprawami tego obszaru często zajmowały się gazety

¹ W historiografii polskiej szczegółowo o sprawie Kłajpedy w okresie 1918–1939 pisali Sergiusz Mikulicz oraz Piotr Łossowski. Zob. Sergiusz Mikulicz, *Kłajpeda w polityce europejskiej 1918–1939* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1976); Piotr Łossowski, *Kłajpeda kontra Memel: Problem Kłajpedy w latach 1918–1939–1945* (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2007). Spośród prac autorów zagranicznych warto wymienić opracowania litewskie: Petronėlė Žostautaitė, *Klaipėdos kraštas 1923–1939* (Vilnius: Mokslas 1992), *Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvinuose dokumentuose*, red. Silva Pocyte (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003), Arūnė Liucija Arbušauskaitė, *Lietuvos optantai: kłajpėdiškiai* (Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2001), Arūnė Liucija Arbušauskaitė, *Anšliusas ir Klaipėdos krašto gyventojai* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010), Vasilijus Safronovas, *Przeszłość jako źródło konfliktu. Konkurencja ideologii tożsamości w Kłajpedzie XX wieku* (Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2012), niemieckie: Ernst-Albrecht Plieg, *Das Memelland 1920–1939* (Würzburg: Holzner, 1962) oraz francuskie: Isabelle Chandavoine, *Les Français à Klaipėda et après (1920–1932)* (Vilnius: Žara, 2003).

² Łossowski, *Kłajpeda*, 5–6.

³ Tamże, 20.

⁴ Tamże, 36.

⁵ Mikulicz, *Kłajpeda*, 8.

wydawane w Wilnie, które zależnie od reprezentowanej opcji politycznej przedstawiały zagadnienie Klajpedy w różnym świetle. Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie poglądów wyrażanych na łamach wileńskiej prasy związanej z obozem narodowej demokracji, którą reprezentowały przede wszystkim dwie gazety codzienne: „Dziennik Wileński” oraz „Głos Narodowy”.

Pierwszy z wymienionych dzienników założony został przez ks. Józefa Songina i Jana Obsta w lutym 1916 roku jako jedyne wówczas polskojęzyczne pismo w okupowanym przez Niemców Wilnie⁶. W ciągu pierwszych lat funkcjonowania ukazywał się z licznymi i długotrwałymi przerwami, wywołanymi konfliktami zbrojnymi, a później niepewną przyszłością Wileńszczyzny. Sytuację gazety ustabilizowało dopiero włączenie 18 kwietnia 1922 roku Litwy Środkowej do Polski. Wznowione pismo, którego redaktorem naczelnym został Aleksander Zwierzyński, wychodzić zaczęło 4 maja 1922 roku, stając się najważniejszym organem obozu narodowego w tej części kraju⁷. Nakład z reguły nie przekraczał 4–6 tys. egzemplarzy. Wyjątek stanowił rok 1931, w którym „Dziennik Wileński” drukowany był w 11 tys. egzemplarzy. Poziom ten stawiał gazetę na drugim miejscu wśród wileńskich pism codziennych⁸.

Po przewrocie majowym dziennik stał się na trwałe gazetą opozycyjną. W wyniku zaangażowania politycznego redakcji, nakład wielokrotnie obejmowany był konfiskatą, a w listopadzie 1931 roku wydawanie „Dziennika Wileńskiego” zostało na dwa tygodnie zawieszono⁹. Będąc w tym czasie jedynym pismem codziennym obozu narodowego w województwach północno-wschodnich, gazeta wychodziła do lutego 1938 roku. Jej kontynuatorem stał się „Głos Narodowy”, którego pierwszy numer wydano 27 marca 1938 roku. Redaktorem gazety został Stefan Łochtin, zastąpiony w maju 1939 roku przez Dariusza Żarnowskiego. Podobnie jak poprzednik, „Głos Narodowy” był jedynym pismem codziennym o orientacji narodowej na kresach północno-wschodnich¹⁰. Gazeta ukazywała się do 16 września 1939 roku.

⁶ Liliana Narkowicz, *Jan Konrad Obst (1876–1954)* (Bydgoszcz: Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2004), 149.

⁷ „Od wydawnictwa”, *Rzeczpospolita. Wydanie wileńskie*, 30.04.1922, 1; Andrzej Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980), 40.

⁸ *Katalog Prasowy PARA* (Poznań: Wydawnictwo Biura Ogłoszeń PAR, Polska Agencja Reklamy Franciszek Krajna, 1930), 142–143.

⁹ „Dlaczego Dziennik Wileński nie wychodził?”, *Dziennik Wileński*, 2.12.1935, 1.

¹⁰ Paczkowski, *Prasa*, 119, 185.

Choć Kłajpeda nie należała do najważniejszych tematów podejmowanych przez obydwie gazety, to w kluczowych momentach poświęcano jej sporo uwagi. Nie tylko informowano o rozgrywających się wydarzeniach, lecz także obszernie je komentowano, analizowano i starano się przewidywać ich możliwe konsekwencje dla Polski i Europy. Publikowane teksty obejmowały kilka głównych, powiązanych ze sobą dziedzin. Dotyczyły znaczenia gospodarczego portu kłajpedzkiego dla Polski, związków sprawy Kłajpedy z polsko-litewskim konfliktem o Wilno, wpływów niemieckich w regionie i zagadnień narodowościowych.

Po raz pierwszy szersze zainteresowanie „Dziennika Wileńskiego” sprawami tego obszaru miało miejsce w początkach 1923 roku, gdy Litwini, niezadowoleni z projektów statusu Kłajpedy, podjęli udaną próbę jej zajęcia. Ponieważ dokonanie tego na drodze dyplomatycznej okazało się mało realne, zdecydowano się na rozwiązanie siłowe. Nie bez znaczenia była przy tym inspiracja ze strony Niemiec, dla których znacznie korzystniejsze było posiadanie miasta przez Litwę niż obecność w mieście Francuzów. 9 stycznia 1923 roku na terenie Kłajpedy wybuchło powstanie kierowane i wspomagane z Kowna. W wyniku starć z wojskami francuskimi do 15 stycznia całe sporne terytorium znalazło się w rękach litewskich. Mimo oburzenia, jakie akcja wywołała wśród sprzymierzonych, Konferencja Ambasadorów zdecydowała 16 lutego 1923 roku o przekazaniu Kłajpedy Litwie. Jednak wśród postawionych warunków znalazło się podpisanie specjalnej konwencji, która stała się przedmiotem długotrwałych negocjacji¹¹. Na powodzenie litewskich działań spory wpływ miały wydarzenia na zachodzie Europy. 11 stycznia 1923 roku wojska francuskie i belgijskie rozpoczęły bowiem okupację Zagłębia Ruhry, co znacznie bardziej zaabsorbowało uwagę francuskiego rządu¹².

„Dziennik Wileński” do akcji litewskiej na terenie Kłajpedy od samego początku odnosił się bardzo negatywnie. Wyraz temu dawało już zamieszczenie pierwszych doniesień agencyjnych związanych z wydarzeniami pod nagłówkiem *Litwini szukają guza* oraz nazywanie litewskich działań „napadem, najazdem oraz atakiem”¹³. Pierwszy dotyczący sprawy obszerniejszy komentarz własny pisma, autorstwa J. Obsta, zamieszczono już 13 stycznia. Przynajmniej w pierwszym analizowano w nim przyczyny, które mogły skłonić Litwinów do podjęcia tak

¹¹ Piotr Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie 1921–1939* (Warszawa: Instytut Historii PAN, 1997), 55.

¹² Łossowski, *Kłajpeda*, 44.

¹³ „Litwini szukają guza”, *Dziennik Wileński*, 12.01.1923, 2; „Najazd Litwinów na Kłajpedę”, *Dziennik Wileński*, 13.01.1923, 1; „Napad Litwinów na Kłajpedę”, *Dziennik Wileński*, 13.01.1923, 1; „Atak litewski na Kłajpedę”, *Dziennik Wileński*, 14.01.1923, 1.

ryzykownych działań. Z jednej strony postępowanie sąsiadów uznawano za zachwałę i nieracjonalne, gdyż wymierzone było w interesy życzliwej dotąd Litwie Francji. Ponadto potwierdzało, w opinii autora, awanturnicze nastawienie rządu kowieńskiego, dowiedzione wcześniejszymi prowokacyjnymi krokami na pograniczu polsko-litewskim oraz litewsko-łotewskim. Z drugiej zaś strony, uznawano, że działania te wymuszone zostały przez katastrofalną sytuację wewnętrzną kraju i naciski zewnętrzne. Litwa, zdaniem autora, miała być pozbawiona podstawowych warunków do funkcjonowania jako niezależne państwo, a niemożność przyłączenia Wileńszczyzny skazywała kraj na upadek gospodarczy. Brak perspektyw skrzętnie wykorzystywać mieli Niemcy, którzy, zdaniem Obsta, najpierw przyczynili się do powstania państwa litewskiego, a następnie posługiwali się nim jako wygodnym narzędziem. I właśnie działania na terenie Kłajpedy miały być tego najlepszym dowodem. Choć zamach na sporne miasto pozornie wymierzony był przeciwko Rzeszy, w opinii Obsta zaplanowany został w Berlinie jako pewna przeciwwaga dla rozpoczynającej się w tym samym czasie okupacji Zagłębia Ruhry¹⁴. Rolę Niemców redaktor podkreślał także w kolejnych tekstach zamieszczanych w „Dzienniku Wileńskim”. Jego zdaniem potrzebując połączenia z Rosją, starali się oni stworzyć dogodne obejście blokującej bezpośrednią drogę Polski. W takiej sytuacji administrowana przez Francuzów Kłajpeda była przeszkodą, którą postanowili zlikwidować rękami Litwinów. Jednocześnie przestrzegano przed daleko idącymi następstwami, jakie mogłoby przynieść oddanie przez Francuzów Kłajpedy Litwinom. Zdaniem Obsta byłoby to równoznaczne z umocnieniem wpływów niemieckich w tym rejonie i triumfem polityki Berlina¹⁵. W mniejszym stopniu zwracano uwagę na rolę Sowieców w rozgrywających się wydarzeniach, ale sugestie dotyczące zaangażowania Moskwy także pojawiały się na łamach pisma. Informowano m.in. o rzekomym zawarciu tajnego porozumienia litewsko-sowieckiego, które w zamian za popieranie pretensji Litwinów do Kłajpedy oraz Wilna miało gwarantować Sowiecom możliwość wykorzystania litewskiego terytorium w razie konfliktu z Polską¹⁶.

Dziennik sporo miejsca poświęcił analizie konsekwencji, jakie sytuacja wywołana litewskim wystąpieniem mogła nieść dla Polski. Zwracano uwagę na istotne znaczenie portu kłajpedzkiego dla polskiego handlu, jej „rozwoju gospodarczego i mocarstwowego”, szczególnie wobec utrudnionego dostępu do morza

¹⁴ J.O., „Duszą się”, *Dziennik Wileński*, 13.01.1923, 2.

¹⁵ J.O., „Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 30.01.1923, 2.

¹⁶ „Tajny układ Litwy z Rosją”, *Dziennik Wileński*, 27.01.1923, 2.

przez Gdańsk¹⁷. Jednak najbardziej podkreślano polityczne następstwa zaistniałej sytuacji, przedstawiając działanie Litwy przede wszystkim jako pogwałcenie zasad wersalskich. Takie spojrzenie na sprawę mogłoby, w opinii dziennika, być dla rządu polskiego argumentem do podjęcia stanowczych działań, skutkujących ostatecznym unormowaniem polsko-litewskich stosunków i zabezpieczeniem interesów Polski. Wśród najpilniejszych celów wymieniano przyznanie obszarowi Kłajpedy statusu wolnego miasta, ugruntowanie polskich praw w porcie kłajpedzkim oraz możliwość nieskrępowanego korzystania z Niemna jako drogi tranzytowej. Jednocześnie wystosowano ostrą krytykę pod adresem polskich władz, które tłumacząc się pokojowością swoich działań, w rzeczywistości, zdaniem pisma, biernie przyglądały się rozwojowi wypadków. Według gazety takie postępowanie nie tylko nie licowało z godnością wielkiego państwa, lecz również szkodziło sprawie pokoju, umożliwiając Litwie bezkarne podważanie traktatu wersalskiego¹⁸. Dla wzmocnienia prezentowanego stanowiska przywoływano nawet wyjątki z prasy francuskiej stwierdzające wprost, że Polska powinna w Kłajpedzie interweniować zbrojnie, uzyskując do tego mandat Ententy¹⁹.

Inkorporację Kłajpedy przez Litwę uznano na łamach dziennika za ogromną przegraną polskiej dyplomacji. Ponownie krytykowano politykę rządu polskiego, który, zdaniem gazety, nie potrafił nawet uzyskać jakiegokolwiek ekwiwalentu dla Rzeczypospolitej ani zabezpieczyć polskich interesów w kłajpedzkim porcie. Przy okazji negatywnie oceniano także odwoływanie się w sporze polsko-litewskim do Ligi Narodów, którą uznano za nieprzychylnie nastawioną do Polski i sugerowano, że o wiele skuteczniejsze byłyby rokowania bezpośrednie. W krytyce nie szczędzono nawet dość skrajnych argumentów, twierdząc, że linia reprezentowana przez Szymona Askenazego, polskiego przedstawiciela przy Lidze Narodów, jest podporządkowana polityce „żydowsko-masońskiej”, zmierzającej do odcięcia Polski od morza²⁰.

Po wspomnianych wyżej długotrwałych rokowaniach 8 maja 1924 roku podpisano konwencję w sprawie Kłajpedy, przyznającą miastu autonomię w ramach państwa litewskiego. Wszelkie ułatwienia i przywileje postulowane przez stronę polską zostały odrzucone. Zobowiązano jedynie Litwę do umożliwienia swobodnego transportu towarów „do” oraz „z” terytorium Kłajpedy. Kształt konwencji

¹⁷ Hier. Wierz., „Litwa, Polska i Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 14.01.1923, 2.

¹⁸ J.O., „Pokojowość a bierność”, *Dziennik Wileński*, 18.01.1923, 2.

¹⁹ „Prasa francuska o Kłajpedzie”, *Dziennik Wileński*, 19.01.1923, 3.

²⁰ „Gdańsk i Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 25.02.1923, 4.

dla Polski był ewidentną porażką dyplomatyczną. Spośród zakładanych celów nie udało się uzyskać nawet deklaracji Litwy o odstąpieniu od głoszonych przez nią stanu wojny z Polską²¹.

Jeszcze w czasie krystalizowania się ostatecznego projektu konwencji, w marcu 1924 roku, J. Obst na łamach „Dziennika Wileńskiego” uznał sprawę za przegraną dla Polski. Jednak jego zdaniem, z punktu widzenia polityki międzynarodowej, nie była to przegrana na rzecz Litwy. Głównego sprawcę i jednocześnie beneficjenta ostatecznych rozstrzygnięć upatrywał w Wielkiej Brytanii. To właśnie Brytyjczycy, bojąc się wzrostu znaczenia Polski na Morzu Bałtyckim, mieli wspierać słabą Litwę, by utrzymać własną dominację. Dla potwierdzenia swojego stanowiska autor przypominał problemy czynione Polsce w sprawie Gdańska i nierozwiązanie zagadnienia polskiego tranzytu przez Litwę, a tym samym odcięcie Polski od łotewskiego portu w Lipawie²². Sytuację samej Litwy Obst nakreślił kilka tygodni później, nazywając jej sukces w sprawie Kłajpedy „zwycięstwem pyrrusowym”. Zwracał uwagę na słabość gospodarczą państwa, której uzyskanie dostępu do morza nie mogło zaradzić. Jego zdaniem port kłajpedzki mógłby przynieść korzyści jedynie w przypadku posiadania zaplecza w postaci całego dorzecza Niemna. W związku z tym zdaniem Obsta litewskie dążenia do odebrania Polakom Wilna nie były przejawem zuchwalstwa czy „manii wielkości litewskiego karła”, lecz „gestem człowieka tonącego”. Jedyne ratunek dla Litwy widział w porozumieniu się z Polską i zaniechaniu antypolskich wystąpień. Jak podkreślał, współistnienie obydwu krajów jest koniecznością dziejową i geograficzną, z którą niezależnie od sympatii bądź antypatii należało się pogodzić²³.

Przez kolejne lata problematyka kłajpedzka pojawiała się w „Dzienniku Wileńskim” głównie za sprawą doniesień o bieżących wydarzeniach na omawianym terenie. W sporadycznie publikowanych szerszych artykułach dotyczących tego obszaru skupiano się na kilku głównych zagadnieniach. Pierwsze z nich dotyczyło konsekwencji włączenia Kłajpedy do Litwy, które jednoznacznie oceniano jako negatywne. Kreowano obraz upadku miasta i portu, ratunek dostrzegając jedynie w otwarciu Niemna na wywóz polskich towarów oraz nawiązaniu przez Litwę normalnych stosunków politycznych i gospodarczych z Polską. W związku z tym, posiłkując się korespondencjami „Kurjera Poznańskiego”, dziennik utrzymywał, że największym ekonomicznym problemem Kłajpedy jest jej odcięcie od

²¹ Łossowski, *Stosunki*, 60.

²² J.O., „O Bałtyk”, *Dziennik Wileński*, 21.03.1924, 2.

²³ J.O., „Pyrrusowe zwycięstwo”, *Dziennik Wileński*, 6.04.1924, 2.

północno-wschodnich terenów Rzeczypospolitej. Uważano, że kłajpedzki przemysł i handel ożywić mogłoby przede wszystkim spławianie Niemnem polskie drewno. Zwracano uwagę, że istniejąca sytuacja, choć szkodzi obu stronom, nieporównywalnie większe straty przynosi Kłajpedzie i całej Litwie. W opinii pisma ewentualne nawiązanie normalnych relacji ekonomicznych dla strony polskiej byłoby pożądane i mogłoby przynieść jej pewne korzyści, ale dla Litwy stanowiło konieczność oraz niezbędny warunek funkcjonowania kłajpedzkiego portu²⁴.

Kolejnym problemem były działania, jakie zdaniem pisma powinna w kwestii Kłajpedy prowadzić Polska. Opierając się na wypowiedziach Stanisława Strońskiego, dziennik oceniał, że dążenia polskie powinny skupić się na dwóch obszarach. Po pierwsze należało wyegzekwować zapewnienie swobody żeglugi i komunikacji między Kłajpedą a terytorium Polski. Po drugie zaś, sprawę wcielenia Kłajpedy do Litwy wykorzystać do ostatecznego zamknięcia sprawy przynależności Wilna. Ponadto władze polskie, biorąc za przykład regulacje dotyczące Kłajpedy, powinny dążyć do urzeczywistnienia praw Polski w Gdańsku, a z czasem zdobycia tam takiej pozycji, jaką Litwa miała w porcie kłajpedzkim²⁵.

W połowie lat dwudziestych uwagę poświęcano również roli Kłajpedy w stosunkach litewsko-niemieckich. Na łamach pisma podkreślano, że mimo brutalnej polityki, prowadzonej przez władze litewskie wobec niemieckiej ludności miasta, relacje Kowna z Berlinem pozostawały przyjazne. Wyrażano opinię, że Niemcy, pragnąc za wszelką cenę utrzymać Litwę w orbicie swoich wpływów, nie zdecydowały się na poważniejszą reakcję²⁶. Choć zauważano momenty ochłodzenia wzajemnych stosunków, których przyczyn upatrywano w niezadowoleniu Niemców kłajpedzkich z trudności gospodarczych miasta i coraz bardziej zdecydowanych prób litwinizacji regionu przez rząd kowieński²⁷.

Ponowny wzrost zainteresowania pisma sprawami Kłajpedy miał miejsce w pierwszej połowie lat trzydziestych, co wywołane było zaostreniem kursu polityki niemieckiej wobec Litwy. Na łamach dziennika donoszono o organizowaniu się kłajpedzkich Niemców przeciwko władzom litewskim i rosnącemu

²⁴ „Otrzeźwienie na Litwie”, *Dziennik Wileński*, 25.01.1925, 2.

²⁵ „Sprawa Kłajpedy w komisji spraw zagranicznych Sejmu”, *Dziennik Wileński*, 11.04.1924, 2.

²⁶ Sfinks, „Stosunki litewsko-niemieckie w Kłajpedzie”, *Dziennik Wileński*, 27.04.1924, 4.

²⁷ „Sprawa Kłajpedy i stosunki niemiecko-litewskie”, *Dziennik Wileński*, 21.09.1924, 3.

niebezpieczeństwu oderwania okręgu od Litwy²⁸. Poza tym kolejny raz zwracano uwagę na błędną politykę Kowna, prowadzącą do upadku portu kłajpedzkiego, którego rozwój mógłby stwarzać konkurencję dla niemieckiego portu w Królewcu. Zamiast dążyć do odbudowy znaczenia jedyne litewskiego wyjścia na morze, co w opinii pisma leżałoby w interesie nie tylko Litwy, lecz również Polski i Związku Sowieckiego, Litwini uparcie szli po linii interesów niemieckich²⁹.

Piętnując postępowanie władz litewskich, gazeta ponownie w kontekście kłajpedzkim podkreślała potrzebę porozumienia się Litwy z Polską. Jednak tym razem „Dziennik Wileński” wyraźnie stawał po stronie zagrożonego sąsiada. Niemiecką ekspansję uważano za niebezpieczną dla wszystkich państw regionu, wobec czego dostrzegano zbieżność również polskich i litewskich interesów. Na łamach pisma wyrażano przekonanie, że istnienie niepodległej Litwy to niezbędny element utrzymania równowagi w tej części kontynentu. Natomiast jednym z warunków zachowania owej niepodległości miało być pozostanie Kłajpedy w litewskich granicach. Uważano przy tym, że zrozumienie i oparcie przeciwko Niemcom Litwini znaleźć mogli wyłącznie w Polsce³⁰.

Zagrożenie ze strony Niemiec jeszcze bardziej podkreślać zaczęto po przejęciu władzy w Rzeszy przez nazistów. Uznano, że dotychczas prowadzona przez Kowno polityka proniemiecka musiała zostać poddana weryfikacji. Okazało się bowiem, że Kłajpeda mogła zostać uznana przez Hitlera za jeden z najsłabszych elementów porządku wersalskiego, od którego miał zamiar rozpocząć obalenie traktatu³¹. Zdaniem publicystów dziennika Rzesza celowo starała się podsycać napiętą sytuację na tym obszarze, chcąc doprowadzić do stanu, w którym uzasadniona będzie niemiecka interwencja, a w jej konsekwencji oderwanie Kłajpedy od Litwy. Przypominano również, iż działania takie stoją w sprzeczności nie tylko z postanowieniami traktatu wersalskiego, ale nawet z układem litewsko-niemieckim zawartym w 1928 roku³². Nakreślając niebezpieczeństwo, „Dziennik Wileński” kolejny raz wytykał rządowi litewskim ich krótkowzroczną i nieporadną politykę prowadzoną we wcześniejszych latach. Uważano, że dopóki Litwa liczyła na niemiecką pomoc w odzyskaniu Wilna, dopóty jej władze tolerowały

²⁸ „Zaniepokojenie w Litwie z powodu Kłajpedy”, *Dziennik Wileński*, 13.02.1930, 1; „Litwini obawiają się wybuchu powstania w okręgu kłajpedzkim”, *Dziennik Wileński*, 29.09.1930, 1; „Czy zamach stanu w Kłajpedzie?”, *Dziennik Wileński*, 11.02.1932, 2.

²⁹ M. Surwiłło, „Litwa zaniedbuje port w Kłajpedzie”, *Dziennik Wileński*, 2.12.1932, 1.

³⁰ „Wyrok Trybunału haskiego w sprawie Kłajpedy”, *Dziennik Wileński*, 14.08.1932, 2.

³¹ Pikuolis, „Listy z Kowna”, *Dziennik Wileński*, 14.11.1933, 3.

³² „Niemcy i Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 8.03.1935, 2.

niemieckie działania w Kłajpedzie i nie korzystały z przysługujących im na tym terenie uprawnień. Dopiero po zmianie polityki Rzeszy na bardziej ekspansywną Litwini rozpoczęli gwałtowne i – zdaniem pisma – niezręczne próby egzekwowania swoich praw, co tylko zaogniło sytuację³³. W pogarszającym się położeniu Litwy pismo dostrzegało także zagrożenie dla Polski. Zajęcie Kłajpedy przez Niemców, które skutkować miałyby przejściem całkowitej kontroli nad państwem litewskim, zdaniem gazety stałoby się przyczyną znacznego pogorszenia sytuacji geopolitycznej Rzeczypospolitej. Uważano bowiem, że sąsiedztwo nawet wrogo nastawionej, lecz małej i słabej Litwy, jest bezpieczniejsze niż wzmocnienie pozycji Rzeszy w tym rejonie³⁴. W takich okolicznościach tym bardziej niezrozumiałe wydawało się publicystom pisma nieprzejednane stanowisko Litwinów w sprawie nawiązania poprawnych relacji z Polską i upieranie się przy żądaniach odstąpienia Wilna. Zbieżność interesów obydwu krajów i możliwość oparcia się o Polskę powinna, w opinii dziennika, stać się podstawą litewskiej polityki zagranicznej w miejsce nierealnych dążeń do przejęcia Wileńszczyzny³⁵.

Podobnie jak „Dziennik Wileński”, również ukazujący się od marca 1938 roku „Głos Narodowy” sporo uwagi poświęcał sprawom Kłajpedy. Szczególnie, że w tym okresie miasto znów zaczęło pojawiać się na czołówkach gazet europejskich. Autorzy tekstów zamieszczanych na łamach „Głosu Narodowego” przestrzegali przed konsekwencjami rosnącej ekspansji niemieckiej w tym rejonie. Już w połowie 1938 roku kroki niemieckie porównywano z działaniami podejmowanymi przez Rzeszę wobec Czechosłowacji, nazywając je „tatyką sudecką”, którą uważano za niebezpieczną także dla Polski. Uważano, że zaakceptowanie wysuwanych przez kłajpedzkich Niemców żądań, mających w praktyce uniezależnić Okręg Kłajpedy od rządu w Kownie, byłoby wstępem do oderwania tego terytorium od Litwy. Przestrzegano również, że utwierdzenie Berlina w przekonaniu, iż wykorzystywanie kwestii mniejszości narodowych do rozszerzania swojej strefy wpływów jest skuteczne, może mieć niebezpieczne konsekwencje dla kolejnych państw Europy środkowej i wschodniej³⁶.

³³ „Po wyroku kłajpedzkim”, *Dziennik Wileński*, 30.03.1935, 2.

³⁴ „Nad Bałtykiem”, *Dziennik Wileński*, 28.09.1935, 3; „Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 12.10.1935, 3.

³⁵ „Chmury niemieckie nad Litwą”, *Dziennik Wileński*, 21.02.1935, 2; „Kłajpeda”, *Dziennik Wileński*, 5.10.1935, 3; „Bezpieczeństwo Litwy. Ku porozumieniu z Polską”, *Dziennik Wileński*, 4.06.1936, 3.

³⁶ „Żądania Niemców w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 3.06.1938, nr 67, 1; „Zajścia w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 2.07.1938, 1; „Tatyka sudecka w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 28.10.1938, 1; „Czy nowe Sudety? Litewska Kłajpeda czy niemiecki Memel?”, *Głos Narodowy*, 8.11.1938, 3.

Niemniej dostrzegano beznadziejność położenia Litwy wobec niemieckich pretensji. W artykule opublikowanym 14 grudnia 1938 roku autor wyraził przekonanie, że nawet ewentualna próba włączenia Kłajpedy do Rzeszy nie spowodowałyby zdecydowanej reakcji Francji i Wielkiej Brytanii, gwarantujących status miasta. Skoro państwa te nie interweniowały zbrojnie w dużo istotniejszej sprawie czechosłowackiej, tym bardziej, zdaniem autora tekstu, nie podjęłyby takich kroków w interesie Litwy³⁷.

Jak wiadomo, przewidywania te okazały się słuszne. W marcu 1939 roku Niemcy wysunęły pod adresem Litwy żądania odstąpienia Kłajpedy, które zostały przyjęte w układzie podpisanym 23 marca. Miasto niezwłocznie zostało zajęte przez wojska niemieckie i oficjalnie wcielone do Rzeszy, nie wywołując żadnej stanowczej reakcji państw zachodniej Europy³⁸.

Wydarzenia te oceniano jednoznacznie jako niezwykle niebezpieczne. Stosunek gazety do zaistniałej sytuacji oddawały już same tytuły poświęconych sprawie artykułów: „Ujście Niemna w rękach germańskiego imperializmu” czy „Kłajpeda w rękach niemieckich”³⁹. Sytuację Litwy wywołaną oddaniem okręgu Rzeszy „Głos Narodowy” oceniał jako katastrofalną. Utrata jedyne go portu miała zachwiać gospodarczymi i politycznymi podstawami państwa, co prowadzić miało do całkowitego uzależnienia od potężnego sąsiada. Poza tym stawiać miało pod znakiem zapytania dalsze samodzielne funkcjonowanie kraju. Po raz kolejny piętnowano przy tym wcześniejszą, zdaniem pisma krótkowzroczną i samobójczą politykę litewską wymierzoną przeciwko Polsce, a lekceważącą niebezpieczeństwo niemieckie. W opinii dziennika Litwa przez 20 lat niepodległości skupiała się na konflikcie z Polską, lekceważąc dążenia zachodniego sąsiada. W samym fakcie zajęcia Kłajpedy przez Niemcy upatrywano także szkody dla interesów polskich. Kłajpeda, leżąca u ujścia Niemna, stanowiąca dla Polski drugie naturalne wyjście na morze, po nawiązaniu stosunków polsko-litewskich miała szansę być wykorzystywana przez polski handel. Włączenie obszaru do Niemiec definitywnie te plany uniemożliwiło. Ponadto publicyści gazety byli zdania, że rozciągnięcie władzy niemieckiej nad Kłajpedą, a w perspektywie całą Litwą, było kolejnym krokiem do okrzyżenia Polski przez Rzeszę. Przestrzegano, że jednym z następnych celów zaborczej polityki Hitlera może być właśnie Polska. Pogląd

³⁷ „Niepokoje o Kłajpedę”, *Głos Narodowy*, 14.12.1938, 1.

³⁸ Łossowski, *Kłajpeda*, 172–193.

³⁹ „Przyszła kolej na Kłajpedę. Ujście Niemna w rękach germańskiego imperializmu”, *Głos Narodowy*, 22.03.1939, 1; „Kłajpeda w rękach niemieckich”, *Głos Narodowy*, 23.03.1939, 1.

ten obrazowo podpierano stwierdzeniem: „pamiętajmy, że gdy dom sąsiada się pali i u nas robi się gorąco”⁴⁰.

Pod wrażeniem wydarzeń „Głos Narodowy” zamieścił też kilka artykułów, mających przybliżyć czytelnikom okęg Kłajpedy i unaocznic straty, jakie poniosła Litwa wraz z utratą tego terytorium. Zawierały one informacje dotyczące geografii obszaru, jego ludności, kultury oraz historii, a przede wszystkim szczegółowe dane na temat gospodarki i wcześniejszej roli Kłajpedy w systemie ekonomicznym państwa litewskiego⁴¹. W kolejnych miesiącach relacjonowano z kolei nastroje panujące w Kłajpedzie i politykę nowych, niemieckich władz. Informowano o aresztowaniach wśród ludności litewskiej, likwidowaniu litewskich organizacji kulturalnych i tytułów prasowych, wprowadzaniu ustawodawstwa antyżydowskiego, sprowadzaniu niemieckich osadników oraz upadku gospodarczym miasta i portu⁴².

Jak wyżej wspomniano, problem Kłajpedy nie należał do tematów najczęściej poruszanych na łamach wileńskich dzienników obozu narodowego. Niemniej ze względu na jego znaczenie dla interesów polskich i sytuacji w tej części Europy spotykał się z poważnym zainteresowaniem, szczególnie w okresach zaognienia sytuacji na terenie miasta i okręgu. Sposób prezentowania spraw dotyczących zagadnienia wpisywał się w ogół poglądów omawianych dzienników na relacje polsko-litewskie. W zależności od sytuacji międzynarodowej problem wiązano ze sporem o Wilno, rozwojem gospodarczym regionu bądź analizowano go w szerokim kontekście europejskim. Niejednokrotnie działania litewskie postrzegano jako kolejny dowód nieobliczalności i nieporadności polityki Kowna, jego uległości wobec Berlina oraz potwierdzenie ogromnych wpływów niemieckich na Litwie. Z drugiej strony dostrzegano zagrożenie, jakie dla Polski niosła ze sobą niemiecka ekspansja w tym rejonie, a także solidaryzowano się z północnym sąsiadem, rozumiejąc beznadziejność jego położenia. Zamieszczane w omawianych pismach komentarze zazwyczaj były trafną analizą rozgrywających się wydarzeń, a przewidywane konsekwencje często zbliżone były do ich faktycznych następstw.

⁴⁰ „Kłajpeda w rękach niemieckich”, *Głos Narodowy*, 23.03.1939, 1.

⁴¹ „Kłajpeda”, *Głos Narodowy*, 24.03.1939, 3; „Straty Litwy w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 29.03.1939, 3; „Co straciła Litwa w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 3.04.1939, 4.

⁴² „W hitlerowskiej Kłajpedzie. Buta niemiecka przy piwie i kielbasce”, *Głos Narodowy*, 28.03.1939, 3; „Kłajpeda pod rządami niemieckimi. Smutny los zamieszkałych tam Litwinów”, *Głos Narodowy*, 30.03.1939, 3; „Niemcy palą w Kłajpedzie zbiory litewskich książek”, *Głos Narodowy*, 30.04.1939, 1; „Kłajpeda po dwóch miesiącach. Nad wszystkim czuwa wszechpotężna i wszechwiedząca Gestapo”, *Głos Narodowy*, 26.05.1939, 4; „Głód i drożyzna w Kłajpedzie”, *Głos Narodowy*, 6.07.1939, 1; „Wynaradawianie Litwinów w kraju kłajpedzkim”, *Głos Narodowy*, 3.08.1939, 4.

Bibliografia

Źródła

- „Atak litewski na Kłajpedę”. *Dziennik Wileński*, 14.01.1923.
- „Bezpieczeństwo Litwy. Ku porozumieniu z Polską”. *Dziennik Wileński*, 4.06.1936.
- „Chmury niemieckie nad Litwą”. *Dziennik Wileński*, 21.02.1935.
- „Co straciła Litwa w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 3.04.1939.
- „Czy nowe Sudety? Litewska Kłajpeda czy niemiecki Memel?”. *Głos Narodowy*, 8.11.1938.
- „Czy zamach stanu w Kłajpedzie?”. *Dziennik Wileński*, 11.02.1932.
- „Dlaczego Dziennik Wileński nie wychodził?”. *Dziennik Wileński*, 2.12.1935.
- „Gdańsk i Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 25.02.1923.
- „Głód i drożyzna w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 6.07.1939.
- Hier. Wierz. „Litwa, Polska i Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 14.01.1923.
- J.O. „O Bałtyk”. *Dziennik Wileński*, 21.03.1924.
- J.O. „Duszą się”. *Dziennik Wileński*, 13.01.1923.
- J.O. „Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 30.01.1923.
- J.O. „Pokojujomość a bierność”. *Dziennik Wileński*, 18.01.1923.
- J.O. „Pyrrusowe zwycięstwo”. *Dziennik Wileński*, 6.04.1924.
- „Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 5.10.1935.
- „Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 12.10.1935.
- „Kłajpeda”. *Głos Narodowy*, 24.03.1939.
- „Kłajpeda po dwóch miesiącach. Nad wszystkim czuwa wszechpotężna i wszechwiedząca Gestapo”. *Głos Narodowy*, 26.05.1939.
- „Kłajpeda pod rządami niemieckimi. Smutny los zamieszkałych tam Litwinów”. *Głos Narodowy*, 30.03.1939.
- „Kłajpeda w rękach niemieckich”. *Głos Narodowy*, 23.03.1939.
- „Litwini obawiają się wybuchu powstania w okręgu kłajpedzkim”. *Dziennik Wileński*, 29.09.1930.
- „Litwini szukają guza”. *Dziennik Wileński*, 12.01.1923.
- „Nad Bałtykiem”. *Dziennik Wileński*, 28.09.1935.
- „Najazd Litwinów na Kłajpedę”. *Dziennik Wileński*, 13.01.1923.
- „Napad Litwinów na Kłajpedę”. *Dziennik Wileński*, 13.01.1923.
- „Niemcy i Kłajpeda”. *Dziennik Wileński*, 8.03.1935.

- „Niemcy palą w Kłajpedzie zbiory litewskich książek”. *Głos Narodowy*, 30.04.1939.
- „Niepokoje o Kłajpedę”. *Głos Narodowy*, 14.12.1938.
- „Od wydawnictwa”. *Rzeczpospolita. Wydanie wileńskie*, 30.04.1922.
- „Otrzeźwienie na Litwie”. *Dziennik Wileński*, 25.01.1925.
- Pikuolis. „Listy z Kowna”. *Dziennik Wileński*, 14.11.1933.
- „Po wyroku kłajpedzkim”. *Dziennik Wileński*, 30.03.1935.
- „Prasa francuska o Kłajpedzie”. *Dziennik Wileński*, 19.01.1923.
- „Przyszła kolej na Kłajpedę. Ujście Niemna w rękach germańskiego imperializmu”. *Głos Narodowy*, 22.03.1939.
- Sfinks. „Stosunki litewsko-niemiecki w Kłajpedzie”. *Dziennik Wileński*, 27.04.1924.
- „Sprawa Kłajpedy i stosunki niemiecko-litewskie”. *Dziennik Wileński*, 21.09.1924.
- „Sprawa Kłajpedy w komisji spraw zagranicznych Sejmu”. *Dziennik Wileński*, 11.04.1924.
- „Straty Litwy w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 29.03.1939.
- Surwiłło, M. „Litwa zaniedbuje port w Kłajpedzie”. *Dziennik Wileński*, 2.12.1932.
- „Tajny układ Litwy z Rosją”. *Dziennik Wileński*, 27.01.1923.
- „Taktyka sudecka w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 28.10.1938.
- „W hitlerowskiej Kłajpedzie. Buta niemiecka przy piwie i kiełbasce”. *Głos Narodowy*, 28.03.1939.
- „Wynaradawianie Litwinów w kraju kłajpedzkim”. *Głos Narodowy*, 3.08.1939.
- „Wyrok Trybunału haskiego w sprawie Kłajpedy”. *Dziennik Wileński*, 14.08.1932.
- „Zajścia w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 2.07.1938.
- „Zaniepokojenie w Litwie z powodu Kłajpedy”. *Dziennik Wileński*, 13.02.1930.
- „Żądania Niemców w Kłajpedzie”. *Głos Narodowy*, 3.06.1938.

Opracowania

- Arbušauskaitė, Arūnė Liucija. *Anšliusas ir Klaipėdos krašto gyventojai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.
- Arbušauskaitė, Arūnė Liucija. *Lietuvos optantai: klaipėdiškiai*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2001.
- Chandavoine, Isabelle. *Les Français à Klaipėda et après (1920–1932)*. Vilnius: Žara, 2003.
- Mikulicz, Sergiusz. *Kłajpeda w polityce europejskiej 1918–1939*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1976.

- Narkowicz, Liliana. *Jan Konrad Obst (1876–1954)*. Bydgoszcz: Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2004.
- Katalog Prasowy PARA*. Poznań: Wydawnictwo Biura Ogłoszeń PAR, Polska Agencja Reklamy Franciszek Krajna, 1930.
- Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvinuose dokumentuose*, red. Silva Pocyté. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
- Łossowski, Piotr. *Kłajpeda kontra Memel: Problem Kłajpedy w latach 1918–1939–1945*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2007.
- Łossowski, Piotr. *Stosunki polsko-litewskie 1921–1939*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 1997.
- Paczkowski, Andrzej. *Prasa polska w latach 1918–1939*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980.
- Plieg, Ernst-Albrecht. *Das Memelland 1920–1939*. Würzburg: Holzner, 1962.
- Safronovas, Vasilijus. *Przeszłość jako źródło konfliktu. Konkurencja ideologii tożsamości w Kłajpedzie XX wieku*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2012.
- Žostautaitė, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius: Mokslas 1992.

THE KLAIPEDA QUESTION IN THE VILNIUS NATIONAL MOVEMENT'S PRESS IN THE INTERWAR PERIOD

Keywords: Polish press 1918–1939, national movement, National Democracy, Klaipėda, Lithuania, Polish foreign policy, Polish-Lithuanian relationships

Abstract

In the interwar period Klaipėda was one of the conflictual points in post-Versailles Europe. It was a place of rivalry between neighboring states – Lithuania, Germany and Poland, so the city became the focal point of interest in the European public eye several times. Because of the Klaipėda seaport importance and its geographical location also the Vilnius press was very interested in the situation of this region. Among the journals representing different political groups were periodicals related to the national movement parties: „Dziennik Wileński” (*Vilnius Daily*) and „Głos Narodowy” (*National Voice*) which were the most important ones. Their journalists commented on current events and presented the ideas of solution of problems existing in the city. They also judged the

actions of all involved groups and countries. Special attention was given to the issue of belongingness of the Klaipeda Region, the significance of its seaport in Poland's economical development and the role of Klaipeda in the international policy.

The article analyzes the information, opinions and concepts concerning the Klaipeda question, published in „Dziennik Wileński” and „Głos Narodowy” in the period of the Second Polish Republic.